

Války jako násilné střety mezi státy a národy či organizovanými skupinami v rámci téhož státního útvaru provázejí lidstvo od úsvitu historie států. Po stejnou dobu se rovněž vyvíjejí pravidla různé povahy – normy právní i morální – a různého stupně závaznosti upravující řadu aspektů s válkami spojenými. Tato pravidla se zabývají jak vymezováním důvodů, kdy lze k válce sáhnout, přes zásady pro její zahájení či skončení, tak v jisté míře též způsoby jejího vedení.

Jde-li o způsoby vedení válek, nakládání s osobami neúčastníci se boje či osobami z boje vyřazenými, pak nezbyvá než citovat výrok Ciceronův *inter arma silent leges* (za války právo mlčí), který po staletí, téměř do poloviny 19. století, charakterizoval nazírání na právní regulaci způsobu vedení válek. Teprve v tuto dobu totiž začínají vznikat co do místa a času univerzálně platné normy mezinárodního práva omezující použitelné násilí a chránící oběti válek – tehdy se teprve rodí mezinárodní humanitární právo v dnešním slova smyslu.

Soudobé mezinárodní právo veřejné disponuje obsáhlým souborem norem, jejichž obsahem je právní regulace ozbrojených konfliktů (válek). [1] Z hlediska funkce jednotlivých norem tohoto práva můžeme je dále vnitřně rozdělit na dvě oblasti:

- normy upravující legalitu použití síly mezi subjekty mezinárodního práva (*ius ad bellum*) [2] a
- normy upravující způsob použití síly v rámci ozbrojeného konfliktu (*ius in bello*).

Znakem tohoto dělení, a to zcela zásadního významu, je skutečnost, že obě tyto oblasti jsou navzájem **nezávislé** (disjunktní). [3]

Z této nezávislosti plyne zejména, že aplikace norem upravujících **způsob vedení** ozbrojeného konfliktu není nijak závislá na tom, zda sám ozbrojený konflikt je legální či ne, která ze stran je agresorem a která obětí (tedy např. vedení boje zakázaným způsobem zůstává válečným zločinem i přes eventuální oprávněné použití síly danou stranou konfliktu a naopak, válečným zločinem se nestává jednání agresora neporušující pravidla vedení boje i přesto, že agrese je porušením práva na použití síly).

Předmětem našeho zájmu bude právě druhá skupina norem, nazývaná mezinárodní humanitární právo, resp. právo ozbrojeného konfliktu nebo válečné právo. Možný dodatek „v užším slova smyslu“ se obvykle nepoužívá.

Mezinárodní humanitární právo (MHP) můžeme vymezit jako *soubor norem mezinárodního práva upravujících způsob vedení ozbrojených konfliktů za účelem zmírnění lidského utrpení způsobeného ozbrojeným konfliktem a poskytnutí ochrany vybraným skupinám osob v době ozbrojeného konfliktu, a to především těm, které se přímo neúčastní boje nebo z něj byly vyřazený*. [4]

Tak jak je tomu i v jiných právních odvětvích, můžeme i pro mezinárodní humanitární právo nalézt jeho *zásady*. Předložení (jednoho z možných) systému jeho základních zásad je hlavním cílem tohoto textu.

Hlavní zásady MHP

Při vedení ozbrojeného konfliktu proti sobě vždy stojí dva protichůdné zájmy, a to na jedné straně snaha násilnými prostředky přemoci protivníka, a na druhé straně snaha omezit násilí působící lidské utrpení a ochránit osoby přímo se neúčastnící, nebo již se neúčastnící, boje. Hovoříme o střetu dvou základních (primárních) zásad ovládajících ozbrojený konflikt. Jedná se o zásadu válečné účelnosti a zásadu humanity (lidskosti).

- **Zásada válečné účelnosti**, vycházejíc z toho, že zlomení odporu protivníka je cílem války, uznává, že tohoto cíle lze dosáhnout poškozováním protivníka všemi k tomu účelnými prostředky, zejména též použitím ozbrojené síly. Tato zásada není vyjádřena v žádné specifické normě mezinárodního práva. [5]
- **Zásada humanity** (lidskosti) vyjadřuje přesvědčení, že válečné násilí (násilí provádějící ozbrojený konflikt) není neomezené – nesmí zasahovat ty, kteří nejsou na konfliktu přímo účastníky nebo z něj byli vyřazeni, a nesmí jeho účastníkům působit nadměrné útrapy (tj. aby konflikt byl humanizován). Tato zásada, jako obecná zásada humanitárního práva, prolíná **všechny** normy MHP.

Zásadu humanity je zapotřebí vykládat vždy **extenzivně**, tj. aplikovat ji i na případy výslovně normami MHP neupravené. [6] Zásadu **válečné účelnosti** je naopak třeba vykládat vždy **restriktivně**. [7]

Mezinárodní humanitární právo klade v zájmu výkonu zásady humanity právní meze výkonu zásady válečné účelnosti. Obrazně řečeno, MHP vymezením prostoru pro výkon zásady humanity omezuje prostor pro přípustné válečné násilí, neboli, slovy petrohradské deklarace (1868), [8] předepisuje „*hranice, kde se potřeby války musejí zastaviti před požadavky humanity*“.

MHP tak představuje, slovy G. Mencera, [9] kompromis mezi těmito dvěma požadavky. Konkrétní prostor pro přípustné násilí je dán vždy konkrétním stupněm vývoje MHP. Pokrokový rozvoj MHP se projevuje přijímáním dalších zákazů a omezení přípustného násilí. Neznamená to však, že by se tím činilo válčení nemožné (srv. zásada vojenské nezbytnosti). Mění se však pohled na to, co je v dané době legitimním způsobem vedení boje.

Pro snadnější uchopení (i pochopení) mezinárodního humanitárního práva lze odvodit zásady (principy), shrnující obsahové prvky vždy určité skupiny platných norem MHP. Těmito (odvozenými) zásadami mohou být:

- zásada rovnosti stran konfliktu,
- zásada rozlišování,
- zásada vojenské nezbytnosti,
- zásada přiměřenosti,
- zásada omezenosti volby prostředků a způsobů vedení boje,
- zásada nestrannosti.

■ Zásada rovnosti stran konfliktu:

Obě strany konfliktu jsou si za všech okolností rovny v právech a povinnostech plynoucích z mezinárodního humanitárního práva.

Tato zásada přímo vyplývá z účelu MHP, kterým jsou humanitární ohledy vůči účastníkům ozbrojeného konfliktu a vytváří nutný předpoklad pro jeho naplnění. Je

odrazem nezávislosti MHP a práva na použití síly, explicitně ji vyjadřují mnohé ze smluv MHP. [10]

Podle této zásady se při aplikaci MHP nesmí brát v úvahu povaha či původ ozbrojeného konfliktu ani právní postavení stran konfliktu v něm – nehraje tedy roli kdo je v konfliktu agresorem, zda rozpoutání konfliktu bylo v souladu s Chartou OSN apod.

■ Zásada rozlišování:

Každá strana konfliktu povinna rozlišovat mezi osobami a objekty civilními na jedné straně a osobami a objekty vojenskými na straně druhé s tím, že útok [11] je přípustný jen proti příslušníkům ozbrojených sil s výjimkou zdravotnického a duchovního personálu a proti objektům vojenským. Útok dále není přípustný proti osobám vyřazeným z boje v důsledku nemoci, zranění či zajetí. [12]

Osoby chráněné před útokem ztrácí nárok na tuto ochranu jen v případě, kdy se účastní přímo nepřátelství, a jen po takovou dobu.

Způsoby a prostředky vedení boje musí být zvoleny tak, aby zaručily omezení následků útoku na vojenské objekty a osoby.

Tato zásada stanoví, co je legitimním cílem útoku (bojové činnosti). Byla poprvé explicitně uznána v již zmíněné petrohradské deklaraci z r. 1868 a dnes bývá mezi zásadami MHP řazena na první místo.

Současně však požaduje, aby strany konfliktu věnovaly *maximální možnou pozornost* tzv. **preventivním opatřením** při útoku. Důležité je totiž nejen vymezení cíle útoku (první část zásady), ale také to, aby i útok sám skutečně rozlišoval, vyplývá odtud např. zákaz tzv. kobercového bombardování. Je povinností stran konfliktu učinit vše, co je za daných okolností možné, aby byly vyloučeny a, není-li to objektivně možné, tak na nejnižší možnou míru sníženy případné nezamýšlené (neboť zamýšlené vylučuje první část zásady) ztráty na civilních osobách či objektech a tomu přizpůsobit výběr způsobů a prostředků boje, tj. plánování útoku, výběr zbraní a taktické situace apod. Stane-li se zřejmým, že útok tyto požadavky nesplňuje nebo přestal splňovat, musí být odvolán nebo ukončen. Zásada úzce souvisí se zásadou přiměřenosti a vojenské nezbytnosti.

Zásada rovněž – naprosto logicky – *pozastavuje* chráněným osobám ochranu před útokem po dobu, kdy se ony samy *přímo* účastní nepřátelství; mimo tuto dobu se však ochrana opět obnovuje. *Přímoou účastí v nepřátelství* není *jakákoli* podpora bojující strany (není jí např. práce v muniční továrně, propagační akce na podporu válečného úsilí, zásobování armády potravinami apod.), ale jen takové činy, které bezprostředně daného jedince zapojují do bojů (např. užití, resp. obsluha, zbraně, obsluha radiolokátoru, záškodnická činnost v blízkosti fronty atd.), tedy které lze popsat jako účast v bojové činnosti v obvyklém slova smyslu. [13]

■ Zásada vojenské nezbytnosti:

Násilí používané v ozbrojeném konfliktu musí být omezeno na takové, jež MHP explicitně nezakazuje a které je skutečně za převažujících okolností nezbytné k dosažení legitimního vojenského účelu. [14]

Tato zásada (nazývaná též *zásadou vojenské nutnosti*) omezuje druh a stupeň použité síly. Zdůrazňuje, že sám cíl útoku (objekt, osoba) nesmí požívat ochrany před útokem, ani použité způsoby a prostředky nesmí být zakázány. Dále však stanoví, že ani v tomto

případě není druh a stupeň použité síly libovolný, ale musí představovat nejmenší možné násilí nezbytné k dosažení daného vojenského účelu. Násilí převyšující tuto nezbytnou úroveň tak představuje zakázané jednání.

Nelze pominout, že do úvahy je třeba brát i okolnosti, jež v danou chvíli převažují. V MHP neexistuje např. povinnost *vždy* nepříteli raději zajmout než usmrtit. Avšak pokud za daných okolností je zjevné, že není vojensky nezbytné užít proti osobě přímo se účastnící nepřátelství smrtící síly (tedy nevzniká tak např. dodatečné riziko zasahujícím silám), pak její užití či neposkytnutí možnosti vzdát se odporuje MHP. Jde pochopitelně zejména o situace, kdy daná strana konfliktu kontroluje poměry a daný prostor a ozbrojené síly operují spíše proti jednotlivcům, tedy především v situacích okupace či vnitrostátního ozbrojeného konfliktu. [15]

Připomeňme dále, že nelze zaměňovat pojmy *zásada* vojenské nezbytnosti a *požadavek* vojenské nezbytnosti (v němž se projevuje zásada válečné účelnosti) – z požadavků nezbytných pro dosažení jisté vojenské výhody (byť jakkoli vojensky důležitých), lze vyhovět pouze těm, jejichž realizace není v rozporu s MHP – jak požaduje zásada vojenské nezbytnosti.

Zásada vojenské nezbytnosti tak nepředstavuje v žádném případě ospravedlnění k ničení či k omezení ochrany, pokud odchylku od ochranných ustanovení z důvodů vojenské nezbytnosti neumožňuje výslovně samo MHP (srv. např. čl. 33 či 34 ŽÚ I, čl. 28 ŽÚ II, čl. 53 ŽÚ IV nebo čl. 54 a 67 DP I či čl. 4 a 11 haagské úmluvy o ochraně kulturních statků za ozbrojeného konfliktu (1954). [16] Zásada již vůbec nemůže sloužit k legalizaci jednání, které je MHP zakázáno, byť by bylo nezbytné k poškození protivníka. [17] Jednání, které je v rozporu se zásadou vojenské nezbytnosti, je naopak kvalifikováno jako válečný zločin (srv. např. čl. 50/51/147 ŽU I/II/IV).

■ Zásada přiměřenosti:

Nejsou přípustné útoky, u nichž se dá očekávat, že mohou způsobit ztráty na životech chráněných osob, jejich zranění nebo poškození chráněných objektů, které by převyšovaly předpokládanou konkrétní a přímou vojenskou výhodu.

Každý útok, i když je namířen, jak požaduje zásada rozlišování, nikoli na chráněné osoby a objekty, ale na osoby a objekty vojenské, může způsobit nezamýšlené ohrožení i chráněných osob a objektů, např. civilistů. Pokud by však možné ztráty na chráněných osobách a objektech převyšovaly konkrétní (tj. zřejmou a jasně vyčíslitelnou) a přímou (tj. bezprostřední, aktuální, nikoli jen potenciální) výhodu, kterou útočící od daného útoku může objektivně očekávat, je takový útok **zakázán**.

Je třeba mít na paměti, že tato zásada se uplatňuje současně se zásadami ostatními, tedy i zásadami vojenské nezbytnosti a zásadou rozlišování, tedy touto zásadou uvažované ztráty jsou až ty, k nimž může dojít i přes omezení druhu a stupně použité síly na nejmenší nezbytnou úroveň a i přesto, že byly vybrány takové způsoby a prostředky boje, které tyto možné ztráty co nejvíce minimalizují. Nelze tedy tuto zásadu použít k ospravedlnění útoku, při němž ztráty na chráněných osobách sice nepřevýšily získanou vojenskou výhodu, ale bylo lze jim zcela předejít nebo je snížit.

Naskýtá se přirozená otázka, zda v závislosti na růstu očekávané vojenské výhody mohou přípustné ztráty na civilních osobách a objektech opravdu růst nade všechny meze. Domníváme se, že nikoli. Pokud by bylo přípustné, aby souběžně s legitimní bojovou činností, tedy dosahováním oprávněné vojenské výhody, docházelo k rozsáhlým

ztrátám na chráněných osobách a objektech, byla by tím nepochybně paralyzována jejich ochrana a účelu MHP by tak *de facto* nebylo dosaženo. Zásadě přiměřenosti je tedy třeba rozumět tak, že nezamýšlené ztráty, mají-li být z hlediska MHP přípustné, nejenže nesmí přesahovat výše specifikovanou vojenskou výhodu, ale současně **musí být jen ojedinělé, nikoli rozsáhlé**. [18] Uvedená zásada bývá též nazývána *zásadou proporcionality*.

■ Zásada omezenosti volby prostředků a způsobů vedení boje:

Způsoby a prostředky vedení boje nejsou neomezené. Nesmí působit nadměrná zranění nebo útrapy.

Zatímco zásada rozlišování vymezuje legitimní cíl bojové činnosti, omezuje tato zásada *výběr jejích způsobů a prostředků*. Tato zásada úzce souvisí se zásadou vojenské nezbytnosti.

I když je na dané osoby útok přípustný, neznamená to – s ohledem na zásadu humanity – že je lhostejno, jaké způsobí následky. Řada zbraní je z tohoto titulu zcela zakázána (rozšiřující se střely, výbušné střely, chemické zbraně apod.) a toto pravidlo je jedním z nejstarších pravidel válečného práva vůbec. První smlouva z oblasti haagského práva vůbec je právě již citovaná petrohradská deklarace. Dalším příkladem je zákaz výbušných zbraní produkujících střepiny nezjistitelné RTG zářením – vyřazení protivníka z boje je střepinami rozmetanými explozí (granát) dosaženo bez ohledu na to, jsou-li kovové či skleněné. V druhém případě je však výrazně omezena možnost následné účinné léčby, protože polohu střepin vniklých do těla nelze rentgenovým vyšetřením zjistit, což již představuje nadměrné útrapy.

I v případě, že daná zbraň není explicitně zakázána, nesmí být poškození protivníka ve zjevném nepoměru k výhodě získané jeho vyřazením z boje a, je-li možné za v danou chvíli převažujících okolností (poměr počtu bojovníků, vývoj taktické situace apod.) dosáhnout vyřazení nepřítele z boje humánnějším způsobem, je třeba jej použít (jde o analogii zásady přiměřenosti). Např. jedno z pravidel obyčejového MHP vztahující se k použití zápalných zbraní (plamenomet) stanoví, že je-li možné protivníka vyřadit z boje jinou, humánnější, zbraní, musí být použita. [19]

Tato zásada je jednou z nejstarších zásad pro vedení válek (konkrétně např. zákaz používat jedy). Kodifikována byla poprvé v již zmíněné petrohradské deklaraci.

■ Zásada nestrannosti:

Při aplikaci mezinárodního humanitárního práva je při zacházení s civilními osobami a osobami vyřazenými z boje zakázáno jakékoli nepřítznivé rozlišování založené na příslušnosti ke straně konfliktu, rase, barvě pleti, pohlaví, jazyku, náboženském vyznání, politickém či jiném přesvědčení, národnosti, státní příslušnosti, sociálním původu, majetku, rodu či jiném podobném znaku.

Tato zásada, konkrétně se projevující v příslušných normách MHP (srv. např. čl. 12 ŽÚ I, čl. 12 ŽÚ II, čl. 16 ŽÚ III, čl. 13 ŽÚ IV, čl. 9 DP I, čl. 4 DP II), se objevuje již v první smlouvě soudobého MHP – *Ženevské úmluvě o zlepšení osudu raněných v polních armádách* z r. 1864, která zaručuje rovnou péči raněným příslušníkům ozbrojených sil bez ohledu na příslušnost k té či oné straně konfliktu. Zdůrazněme, že je zakázáno pouze rozlišování nepřítznivé. Např. při rozdělování pomoci lze upřednostnit skupiny osob, u nichž je její potřeba vyšší (srv. čl. 70 DP I).

Závěrem

Uvedená soustava zásad, tvořená principy válečné účelnosti a humanity a výše uvedenými odvozenými zásadami, není přirozeně jediným možným systémem zásad MHP – některé systémy např. zásadu *válečné účelnosti* jako samostatnou neuvádějí, domníváme se však, že její zavedení umožňuje lépe pochopit MHP jako dynamický systém regulující střet zmíněných dvou antagonistických zájmů ovládajících ozbrojený konflikt.

Uvedené zásady MHP platí ve všech ozbrojených konfliktech (mezinárodních i vnitrostátních). Předložený výčet není přirozeně konečný a jednotlivé zásady tvoří nezávislý systém.

Poznámky k textu a literatura:

- [1] Tato skutečnost je odrazem přesvědčení, že válka musí být podřízena právní úpravě, což se někdy označuje jako *zásada právní regulace války*. Část mezinárodního práva, upravující nejrůznější aspekty s válkou spojené, bývala nazývána válečné právo v širším slova smyslu (*ius belli*), dnes bychom spíše použili termín právo ozbrojeného konfliktu v širším slova smyslu. Jde o jednu z nejstarších součástí mezinárodního práva vůbec, která prodělala dlouhý vývoj.
- [2] V současné době, kdy přijetím Briand-Kellogova paktu (1928), a především Charty OSN (1945), zaniklo do té doby uznávané a spíše jen formálně procedurálními náležitostmi jejího počátku upravené **právo státu na útočnou válku** – srv. např. haagská Úmluva o počátku nepřátelství (1907) či Pakt o Společnosti národů (1919) – se též hovoří o *ius contra bellum*. I přes zákaz útočné války Chartou OSN proběhlo ve světě po r. 1945 několik set ozbrojených konfliktů, což zdůrazňuje význam existence a pokrokového rozvoje mezinárodního humanitárního práva jako samostatného mezinárodněprávního odvětví. Setkáváme se navíc od poslední třetiny 20. století s nárůstem počtu konfliktů vnitrostátních, kde mezinárodní úprava analogická *ius ad bellum* neexistuje vůbec, na rozdíl od úprav v oblasti *ius in bello*.
- [3] Motivem existence *iuris in bello* je pouze humanitární zájem ochrany obětí ozbrojených konfliktů a tuto ochranu reálně poskytnout jediné tehdy, oddělíme-li humanitární pravidla od pravidel řídicích použití síly. O tom, kdo je agresor, mezi stranami konfliktu shoda zpravidla nepanuje.
- [4] V důsledku zranění, nemoci či zajetí.
- [5] Srv. POTOČNÝ Miroslav: *Mezinárodní právo veřejné*. 2. vyd. Praha: Panorama, 1978, 452 s.
- [6] Vyjadřuje to např. tzv. *Martensova doložka*, uváděna také jako Martensova klauzule (poprvé se objevuje již v Úmluvě o zákonech a obyčejích války pozemní (Haag 1899), v moderní podobě pak v čl. 1 odst. 2 DP I a v preambuli DP II). Podle této zásady „v případech, které nejsou upraveny platným právem, zůstává lidská osobnost **pod ochranou zásady humanity** a požadavků společenského vědomí“ (viz poslední cit. zdroj). Neexistují tedy žádné situace, kdy bylo možné násilí používat libovolně.
- [7] Viz zásadu vojenské nezbytnosti.
- [8] Deklarace petrohradská o zákazu používání výbušných nábojů ve válce. In *Haagské úmluvy v systému mezinárodního humanitárního práva*. 1. vyd., II. díl. Praha: MO-Správa sociálního řízení, 1993, ISBN 80-85469-41-3, str. 40-41.
- [9] MENCER, Gejza: *Nové mezinárodní humanitární právo: vybrané problémy*. Praha: Academia, 1983, 216 s.
- [10] Tento všeobecně uznávaný fakt odráží např. slova preambule DP I: „Vysoké smluvní strany ... potvrzujíce rovněž, že ustanovení ženevských úmluv ... a tohoto protokolu musí být plně aplikována za všech okolností bez jakéhokoli nepřiznivého rozlišování založeného na povaze či původu ozbrojeného konfliktu nebo na příčinách, jichž se dovolávají nebo jim připisují strany v konfliktu.“, dále srv. např. společný čl. 1 ŽÚ, čl. 1 odst. 1 DP I.
- [11] Již na tomto místě je třeba upozornit, že termínem **útok** se v MHP rozumí každý násilný čin zaměřený proti protivníkovi, bez ohledu na to, zda jeho povaha je ofenzivní či defenzivní.
- [12] Tyto osoby jsou nazývány osobami *hors de combat* (francouzsky doslova „mimo boj“).
- [13] Objasněním pojmu přímá účast v nepřátelství se zabývá výkladová směrnice MVČK *Interpretive Guidance on the notion of direct participation in hostilities under international humanitarian law*. [Směrnice k výkladu pojmu přímá účast v nepřátelství], autor Nils MELZER. Geneva: International

- Committee of the Red Cross, 2009, 85 s. Viz též JUKL, M. K pojmu přímé účasti na nepřátelství. *Vojenské rozhledy*, 2010, roč. 19 (51), č. 3, s. 168-180, ISSN 1210-3292.
- [14] Tato formulace je převzata z citované Výkladové směrnice MVČK (str. 79) a odpovídá již první formulaci této zásady v tzv. *Lieberově kodexu* (1863). Viz též MULINEN Frédéric. *Příručka mezinárodního humanitárního práva pro ozbrojené síly*. Praha: Magnet-Press, 1991, 230 s., pravidlo č. 352 a násl. (orig.: Handbook on the law of war for armed forces. Geneva: ICRC, 1987).
- [15] Srv. *Výkladová studie MVČK v komentáři k bodu IX (str.81)* a Jukl, op. cit. v předešlé poznámce.
- [16] Za jistých okolností je tak např. možné zřídít pozorovatelnu na věži kostela, naproti tomu za žádných okolností ji však např. nelze umístit do objektu nemocnice, byť by toto umístění mělo sebevětší vojenský význam.
- [17] Posledně zmíněný obsah se sousloví *vojenská nezbytnost* snažila dát pruská vojenská doktrína 19. století, razíc poučku, že „co je nezbytné k přemožení protivníka, může být učiněno bez jakýchkoli dalších ohledů“ – *Kriegsraison geht vor Kriegsmanier*. Toto je však v jasném protikladu k normám MHP, znamená popření zásady humanity a neomezené uplatnění zásady válečné účelnosti a vyústilo ostatně ve zločinnou doktrínu totální války, uplatněnou za druhé světové války.
- [18] Tuto argumentaci podporuje samotný zákaz nerozlišujících útoků (srv. čl. 51 odst. 4 DP I) a k těmž závěru dospívá např. komentář k čl. 51 odst. 5 písm. b) Dodatkovému protokolu I (viz SANDOZ, Y., SWINARSKI, C., ZIMMERMANN, B. (eds.) *Commentary on the Additional Protocols of 8 June 1977 to the Geneva Conventions of 12 August 1949*. 1st ed. Geneva: International Committee of the Red Cross, Martinus Nijhoff Publishers, 1987, který označuje snahu o odůvodnění rozsáhlých ztrát na civilním obyvatelstvu velikostí vojenské výhody za „protiřečící základním principům [Dodatkového protokolu]“.
- [19] Viz např. pravidlo č. 85 studie Henckaerts, J.;M., Doswald-Beck, L. (Eds.). *Customary International Humanitarian Law*. Cambridge: Cambridge University Press, 2005. Soupis norem obyčejového práva dle uvedené studie [příklad separátu Obyčejové právo z *International Review of the Red Cross*, březen 2005, č. 857, MVČK-RD Budapest, 2005, k dispozici na http://www.cervenykriz.eu/docs/mhp/Customary_IHL.pdf, cit. 6. 6. 2011].

Některé zkratky:

ŽÚ	ženevské úmluvy, čtyři ženevské úmluvy o ochraně obětí válek z 12. 8. 1949 jsou obvykle číslovány ŽÚ I až ŽÚ IV; vyhlášeny ve Sbírce zákonů pod č. 65/1954 Sb. Elektronická podoba – viz např. http://www.cervenykriz.eu/cz/mhp_knihovna/zenevske_umluvy.pdf [cit. 6. 6. 2011]
ŽÚ I	Ženevská úmluva o zlepšení osudu raněných a nemocných příslušníků ozbrojených sil v poli ze dne 12. srpna 1949 (1. ženevská úmluva)
ŽÚ II	Ženevská úmluva o zlepšení osudu raněných, nemocných a trosečníků ozbrojených sil na moři ze dne 12. srpna 1949 (2. ženevská úmluva)
ŽÚ III	Ženevská úmluva o zacházení s válečnými zajatci ze dne 12. srpna 1949 (3. ženevská úmluva)
ŽÚ IV	Ženevská úmluva o ochraně civilních osob za války ze dne 12. srpna 1949 (4. ženevská úmluva)
DP	tři dodatkové protokoly k ženevským úmluvám ze dne 12.8.1949; vyhlášeny ve Sbírce zákonů pod č. 168/1991 Sb. (první a druhý) a ve Sbírce mezinárodních smluv pod č. 85/2007 Sb.m.s. Elektronická podoba DP I a II – viz např. http://www.cervenykriz.eu/cz/mhp_knihovna/zenevske_umluvy.pdf [cit. 6. 6. 2011], DP III – viz např. http://www.cervenykriz.eu/cz/novy_znak/III_Dodatkovy_protokol.pdf [cit. 6. 6. 2011]
DP I	Dodatkový protokol k ženevským úmluvám z 12. 8. 1949 o ochraně obětí mezinárodních ozbrojených konfliktů (Protokol I)
DP II	Dodatkový protokol k ženevským úmluvám z 12. 8. 1949 o ochraně obětí ozbrojených konfliktů nemajících mezinárodní charakter (Protokol II)
DP III	Dodatkový protokol k ženevským úmluvám z 12. 8. 1949 o přijetí dalšího rozeznávacího znaku (Protokol III)